

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

NOMUS

Indhold:	Side
Generalforsamlingen 1998	2
Fra silkemode til ulden klassiker	3
Nye fund i Hillerød og Uggeløse	7
Byhistorisk udstilling 1998	8
Ny viden – om Salpetermosen	9
Halvdagstur til Nationalmuseet	12
Udflugt til Nivaagaard Teglværk	11
Frederiksborgskuet 1998	12
Byvandring i Hillerød	12
Aktiviteter på Husmandsstedet	13
Nye medlemmer af bestyrelsen	15
Tak til Folkemuseets bidragydere	15

*Marmorstatue fundet ved udgravningerne i Østergade i Hillerød. (Se side 7).
Foto: Jan Stephan.*

Generalforsamlingen

Den ordinære generalforsamling i Nordsjællandsk Museumsforening afholdtes den 25. februar i Søjlhallen på Sophienborg, hvor godt 50 medlemmer var mødt op. Dagsordenen var i henhold til vedtægterne.

Niels Arne Hansen valgtes som dirigent, hvorefter formand Helge S. Bek og ledende museumsinspektør Finn Erik Kramer aflagde deres beretninger for 1997. Efterfølgende fremlagde kasserer Poul Erik Termansen regnskaberne. Hverken regnskaberne eller beretningerne gav anledning til spørgsmål og godkendtes af generalforsamlingen, ligesom forslag om uændret kontingent for 1999 blev vedtaget.

Efter at dirigenten havde konstateret, at der ikke var indkommet forslag fra medlemmerne, gik generalforsamlingen over til valg af bestyrelsesmedlemmer, suppleanter og revisorer.

Som nye bestyrelsesmedlemmer valgtes Birthe Skovholm, Kim Aaris-Sørensen og Grethe Post (suppleant), mens Peter Langer er nyudpeget af Byrådet. Som revisorer genvalgtes Ole Jørgensen Hillerød Aps. og Niels Arne Hansen.

Både formanden og den ledende museumsinspektør konstaterede, at også 1997 havde været et godt år for museet. Besøgstallet sætter stadig ny rekord. I 1997 havde 8.467 mennesker lagt vejen omkring museet, hvilket er en fremgang på 12% fra året før. Også Museumsforeningens medlemstal stiger jævnt. Ved udgangen af 1997 havde foreningen 421 medlemmer. Museet har i 1997 haft 39 personer ansat. Desværre er kun 3,3 af disse fastansatte,

mens næsten alle andre har været kortere eller længere beskæftigelsesansættelser.

Særligt er behovet for en fastansat museumsforvalter stort, men politisk har der i nu fire år ikke været vilje til at få denne indlysende nødvendighed på plads.

1997 bød på et meget højt aktivitetsniveau på den arkæologiske front, bl.a. med den hidtil største og længstvarende undersøgelse i museets historie i Sigerslevøster. Også på formidlingssiden havde arrangementskalenderen været fyldt godt op med tilbud til befolkningen og skoler, hvilket jo blandt andet afspejler sig i besøgstallet.

Museet har modtaget omfattende økonomisk støtte i forbindelse med åbningen af den første etape af byudstillingen i Helsingørsgade og i forbindelse med de arkæologiske udgravninger i Sigerslevøster, ligesom en række lokale firmaer vederlagsfrit er i gang med på Sophienborg at gøre de kommende publikumstoaletter i Tyrestaldens gavl brugbare (se inde i bladet). Alle blev behørigt takket for deres opbakning omkring museet og støtte til de mange aktiviteter. Næsten 3/4 mio. kr. kom i 1997 ind til museet udenfor budgettet enten som direkte økonomiske støtte eller som vederlag for undersøgelser. Og kun lidt inde i marts 1998 har museet rundet en ½ mio. kr i støtte og vederlag – bl.a. via et tilsagn fra Statens Museumsnævn om kr. 251.000 til opsætning af brandalarmeringsanlæg på Sophienborg og Husmandsstedet. Jo, 1997 var et rigtigt godt år for museet og 1998 tegner også lovende med den støtte og opbakning

museet modtager fra befolkningen, det lokale erhvervsliv, foreningerne samt fondene.

Efter det fælles kaffebord i pausen holdt Morten Gøtsche fra Nationalmuseets Marinarkæologiske Undersøgelser i Roskilde et inspirerende foredrag om det store skibsfund gjort i 1996-97 i Roskilde.

Finn Erik Kramer

NoMus er medlemsblad for Nordsjællandsk Museumsforening, som varetager driften af Sophienborg, Nordsjællandsk Folkemuseum i Hillerød. Museet dækker arkæologi og nyere tids kulturhistorie i Hillerød, Allerød, Skævinge og Fredensborg-Humlebæk kommuner samt arkæologien i Helsingørskommune. Desuden er det byhistorisk museum for Hillerød og specialmuseum for landbokulturen i Nordsjælland.

NoMus udkommer 4 gange årligt (i februar, april, september og december) og sendes til museumsforeningens medlemmer samt en række private virksomheder og offentlige institutioner.

Redaktion:

Hans Jørgen Clementsen
(*ansvarshavende*),
Flemming Beyer,
Finn Erik Kramer,
Connyc Pedersen
og Grethe Post.

Adresse:

Sophienborg, Nordsjællandsk
Folkemuseum, Sophienborg Allé 9,
3400 Hillerød
Telefon: 48 24 34 48
Fax: 48 24 34 42
E-mail: nfh@get2net.dk

Fra silkemode til ulden klassiker

af Lita Rosing-Schow

Igennem 150 år var den uldne såkaldte nattøje i brug i Danmark. Den kan med rette kaldes 1700 og 1800 årenes klassiker hos almuens kvinder. De bar den om dagen, om natten og sågar til bryllup. Den var en del, af det vi nu kalder for folkedragten.

Forlægget til den nordiske uldne nattøje, indfarvet i rødt, grønt og blåsort, var de silkestrikkede nattøjer, som kom på mode i Italien, Spanien og England helt tilbage i 1500-tallet. Disse rigt udstyrede trøjer, strikket i silke og dekorerede med guldbroderi, tilhørte de kongelige og senere den højere borgerstand, da de også dengang var formuer værd. Mønstrene er grundlæggende de samme som på vore uld-

ne nattøjer, nemlig mønstre strikket i ret og vrang, vrangmasker strikket på en glatstrikket bund. Resultatet skulle ligne det damaskvævede stof, hvorfor vi også kalder det damaskstriking.

I Danmark dukkede nogle fine silkestrikkede nattøjer frem, da to kongelige børnekister blev åbnet i Roskilde Domkirke i 1981. Det var brugte trøjer i voksenstørrelse, som nu lå som ligklæder omkring børnene.

Mens de silkestrikkede trøjers funktion som nat- og ligtøj døde ud i 1700-tallet, kom de i ny ulden udgave til at leve videre hos bønderkonerne i endnu 150 år. Men hvorfor holdt den sig i så lang tid, for siden ikke at blive taget op igen, som for eksempel

den norske lusekofte og den Fair Isleske fra Shetlandsøerne?

På danske museer landet over findes omkring 200 uldne strikkede nattøjer. På Nordsjællandsk Folkemuseum alene er en fin lille samling på omkring 10 trøjer. Trøjerne er af den korte empiremodel, som var almindelig i 1800-tallet. Den passede til at bære under bullen eller snørelivet.

Ordet nattøje hang ved fra de kongelige strikkede nattøjer. Det kan godt være, de har beholdt dem på på en kold nat. Men fra bl.a. billeder ved vi, at konerne oftest bar dem om dagen. De var lune, de var flotte, og de var praktiske. På den tid var kvinderne i den fødedygtige alder mere eller mindre konstant gravide eller ammende. En kort ulden bluse varmede hvor den skulle, nemlig på barmen. Det var let at åbne snørelivet en smule, hive op i nattøjen og give barnet en tår mælk.

Også i barselssengen kunne trøjen bruges til at holde brystet varmt. Og ikke nok med de praktiske formål, også de højere magter kunne beskytte een i barselssengen, når trøjen var strikket i mønster med den ottetakkede stjerne. Trods reformationens omvæltning var og blev Jomfru Maria kvindernes forløser og beskytter i fødselns farlige stund.

Sådan strikkede de den

Når vi nu ser nærmere på de strikkede nattøjer, som findes i museets samlinger, er det første vi lægger mærke til de flotte mønstre og den fine strikkefasthed.

Mange af mønstrene går igen

Lyseblå, rundstrikket "norsk" nattøje med ottetakkede stjerner og fire-ruder, høj livlinie, samt fornemt broderi på forstykket. Samme type stjernemønster ses på museets uldne nattøjer. Historiske Museum, Bergen.

Trøjen er fint dekoreret med silkebånd foran. Bagpå i halsen har trøjen en lille slids, som er helt speciel for denne trøje. Stjernemønsteret ses overalt.

fra trøje til trøje både i borte og på bul (snøreliv), f.eks. er det før omtalte stjernemønster dominerende og den skakternede bortfor-noden. Men når vi ser nærmere på hver enkelt trøje, ser vi, at hver har sit personlige præg. Nogle er mere professionelt strikkede, andre giver mere indtryk af „hjem-mestrikkeri“.

De fleste bondekoner havde adgang til uld fra egne får. Her blev den bedste valgt ud til at spinde til nattøjen. Hvid uld, som blev spundet tyndt og tvundet, så det færdige garn var totrådet. Demæst blev de tynde strikkepinde af metal taget frem blandt de tykkere træ- og benpinde. Nu kunne strikningen begynde. Otte pinde, af det vi nu kalder strømpepinde, skulle bruges til at strikke trøjen rundt. Rundpinde i forskellige tykkelser kendte man ikke til. Når trøjen var færdig og

syet sammen, blev den plantefarvet rød med krap. For at farve grøn og blå med indigo, kunne det nok være, at man skulle til farveren. Når trøjen var farvet, og man havde råd til det, blev den yderligere pyntet med silkebånd. Båndene havde man købt hos den omrejsende kræmmer, som havde et udvalg af silkebånd med blomster og guldindvirkning. Båndene blev syet på foran i halsudskæringen og måske også forneden på ærmerne, hvor der ofte yderligere var sat bånd rundt kanten som forstærkning.

Moden, der forsvandt

I Norge strikker man stadig lusekøften, der dog ikke er så gammel som den damaskstrikkede nattøje, og på Shetlandsøerne strikker man stadig den kendte Fair Isle sweater. Begge er blevet spredt over hele verden og kend-

te og brugte den dag i dag. Men den danske uldne nattøje-klassiker er kommet på museum. Og hvorfor er den så det? Det har simpelthen noget at gøre med den måde, vi strikker på i dag og det garn, vi strikker med og kan købe i butikkerne. Før i tiden skulle strikningen efterligne et stykke stof, om det så var strikket i een farve med brug af forskellige slags masker, eller om det var strikket med een slags masker, men med forskellige farver garn.

Det garn, vi har til rådighed i dag, og som forbrugerne ønsker, er et blødt, løst spundet og løst tvundet kartegarn. For at opnå damaskvirkningen i strikningen kræves et karakterfuldt garn, måske et kamgarn, der er forholdsvis hårdt spundet og tvundet, så det bliver et rundt garn. Dette garn bliver ikke meget blødt, men det bliver et stærkt garn. Dette kan

kun en dygtig håndspinder opnå i dag!

Derfor har den danske nattøje ikke overlevet, ligesom den norske lusekofte, der til stadighed forandres og udvikles i mønstre og farver, sådan som også den shetlandske gør det. Der er endnu ingen international designer, der har fundet en måde, hvorpå den danske nattøje kan komme frem i modebilledet igen.

Museumsnr. 74 x 42

På denne afbildede trøje er der ingen proveniens. Men den er meget tidstypisk med sit stjernemønster og sin empirefacon, foruden den fine silkebåndsbesætning omkring halsudskæringen.

Til forstykkets skaktembort er slået 144 m op, til bagstykket 150 m. Strikkefastheden er 48 m og 72 p på 10 x 10 cm, formentlig strikkes på p nr 1,5. Hvis vi skal sammenligne med en almindelig nutidig strikkefasthed, vil den ligge på ca. 24 m og 28 p på 10 x 10 cm, strikkes med p nr 3. Garnet ville have nogenlunde samme tykkelse, da det dengang var almindeligt at strikke med tykkere

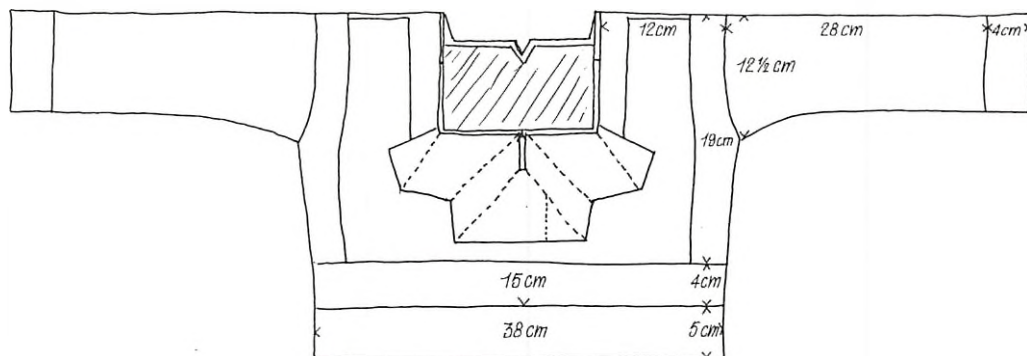
garn til tyndere pinde. I dag har vi tilbøjelighed til at strikke lige modsat, nemlig med tykkere pinde til tyndere garn. Men dengang var det vigtigt at strikke meget fast, både for at mønstret skulle stå rigtigt frem, men også for holdbarhedens skyld. Man lagde ikke et stort arbejde i at udføre et stykke tekstil, uden at det også skulle kunne holde i mange år. Brug-og-smid-væk-kulturen hører til det moderne samfund.

Når skakborten på tre tern i højden og 18 tern i bredden, hver tern bestående af 8 m og 12 p, var strikkes frem og tilbage til for- og bagstykke, blev disse to stykker samlet til eet, og der blev strikkes rundt på 8 pinde, 5 cm i glatstriking, hvorefter mønstret begynder. Tre stjerner er placeret sådan, at een af dem ligger lige midt for. De to andre er placeret i siderne, sådan at een stjerne følger med op og ligger fint placeret mellem ærmegabets og halsudskæringens borter. I siden og op langs ærmegabet ligger desuden et fint mønster bestående af to rækker snoninger, hvor den glatstrikkede snoning ligger på en vrangstrikket

ket bund, som går over 5 m og 6 p. Her er også placeret udtagninger, som giver plads til barmen. Ind mod halsudskæringen strikkes perlestriking over 20 m.

Halsudskæringen lukkes firkantet af, hvilket vil sige, at der lukkes m af midt for, hvorefter hver side strikkes op for sig. Ligeledes bliver der gjort bagpå. Skuldrene kan være strikkes eller syet sammen. Ærmerne er deslige rundstrikkede med en bort af perlestriking forneden. Derefter er der strikkes to stjernemønstre rundt uden markering af ærme-søm: 84 m, 7 stjerner i højden: 147 p. Udtagningerne ligger øverst mellem stjernerne på underærmet.

Efter at ærmerne er syet i, er kanbåndet syet på langs halsudskæringen. Specielt for denne trøje er den lille slids midt bag. Halsudskæringen bag har fået et mindre fint bånd end halsudskæringen for, der har fået brunt fløjlsbånd. Dernæst er det allerfineste, nemlig det mønstrede silkebånd i grønt, rosa og rødt sat på i en folde-teknik foran med en markeret slids i det brune fløjlsbånd. Den-

På denne tegning af trøjerne ses de forskellige mål i cm.

ne slids er også en reminiscens fra de gamle silkestrikkede nattøjer.

Hvis jeg skal give et bud på et garn, der kan bruges til en nattøje, er det Frølichs strømpegarn, eller endnu bedre Nikolaj 2-trådet lammeuld/tussahsilke/mørk alpaka, som giver et smukt skin

til trøjen. For begge trøjers vedkommende er det vigtigt, at der strikkes med pinde nr 2.

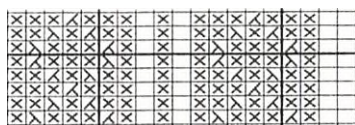
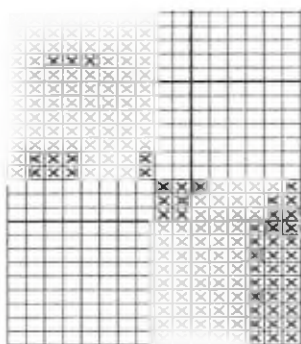
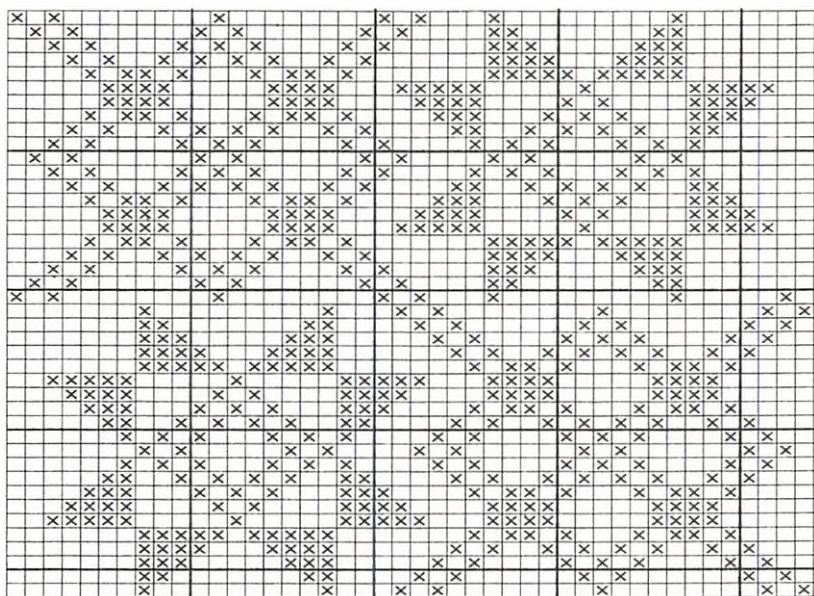
Litteratur:

Mariann Ploug: Strikkede nattøjer. Danmarks Folkelige Brode-

rier, 1979.

Lise Warburg: I silkestrik fra top til tå. Fra "Fru Kirstens Børn", Nationalmuseet 1988, side 129-216.

Bonniers store Håndarbejdsleksikon, bind 16. København 1996.

- ☒ vrangmaske
- ☒ retsnoning mod højre
- ☒ retsnoning mod venstre
- ☐ retmaske

Det store stjernemønster (øverst) dækker hele trøjen. Mønsteret består af vrangmasker på en glatstrikket bund. Borten forfoden på trøjen er skakternet (nederst til venstre). Ærmeborten med snoninger (nederst til højre) består af retmasker på en bund af vrangmasker. Det lille mønster (i midten) er dobbelt perlestrikning, som sidder ved halsudskæringerne og forfoden på ærmerne.

Nye fund i Hillerød og Uggeløse

af Flemming Beyer

Årets tre første måneder bød på to store arkæologiske undersøgelser af bebyggelse fra middelalder og nyere tid. Begge undersøgelser fandt sted under vanskelige forhold. Arbejdet i Hillerød foregik samtidig med, at entreprenørfirmaet foretog store udgravninger og bortkørsel af jord. I Uggeløse var vejguderne en del af tiden ikke særlig gunstige, hvorved det arkæologiske arbejde blev særdeles problematisk. Begge projekter er dog nu afsluttede med et godt resultat.

Østergade i Hillerød

Undersøgelsen af grundene Østergade 15 - 21 i Hillerød blev udført, fordi der skulle opføres et stort butikskompleks med et supermarked og et parkeringshus. Områdets bystruktur kendes fra de skriftlige kilder tilbage til 1600-årene, og selve bebyggelsen er der god viden om fra 1700-årene. Imidlertid var spørgsmålet, om den middelalderlige Hillerød landsby havde været placeret her, det vil sige under parkeringspladsen fra 1970'erne.

Ved den arkæologiske undersøgelse fremkom bygningsrester, stensatte kældre og kampestensfundamenter fra den tidligere bebyggelse langs Østergade. Ingen af de fremdragne fund var dog ældre end 1600-årene. Fire store kampestensbrønde dukkede også op og fortalte om bydelens vandforsyning før vandværkets oprettelse i 1898-99. Undersøgelsen viste også, at kun arealet ud mod Østergade havde været bebygget, og der blev ikke fundet spor af den middelalderlige Hillerød landsby.

Den store trætønde blev pakket ind i skumgummi for konstant at være fugtig. Jernpladen presses her ind under tønden med donkraft, hvorefter pladen med tønden på blev hejset op.

Særdeles interessant var det dog at få konstateret områdets oprindelige terrænforhold, disse havde været betydeligt anderledes end i dag. Den midterste del af området mellem Østergade og Helsingørsgade havde været noget lavere end i dag – omtrent 1,5 meter. Det havde fremtrådt som en slags engareal med nogle mindre mosehuller, hvorfor grunden her naturligvis ikke havde været bebygget.

Flere meget fine fund kom også for dagens lys. Blandt disse er fundet af en 1,1 meter høj figur i hvid marmor, der forestiller en kvinde med et drengebarn (se forsideillustrationen). Figuren lå i det tykke fyldlag midt på den store grund og må være bragt hertil som fyld. Kvinden manglede ho-

vedet, som tydeligvis også havde været væk, da figuren blev brugt som fyld. Figuren er et flot stykke stenhuggerarbejde og stammer uden tvivl fra et kongeligt byggeri i Hillerød, men hvorfra ved vi ikke endnu.

Det mest markante fund var dog fremkomsten af en velbevaret trætønde, som dukkede op i 2,5 meters dybde på udgravningens sidste dag. Fundet var så værdifuldt, at undersøgelsen blev forlænget nogle dage for at optage trætønden i hel tilstand. Undersøgelsen viste, at tønden var nedsat uden bund i blåler for at fungere som brønd. Den omtrent 90 cm brede og 140 cm høje tønde har antagelig haft en anden tønde stablet ovenpå for at passe med datidens terrænniveau. Ud fra

fundmaterialet at dømme kan brønden dateres til 1600-årene.

Efter at have tjent som brønd i en periode er den blevet kasseret og herefter blevet anvendt til kloaksump. Dette ses blandt andet af de utroligt store mængder af fiskeben som lå i tøndens. Tøndestaverne var fremstillet af egetræ og blev sammenholdt af pilevidjer.

Ved at presse en tyk jernplade gennem jordlagene under tøndens lykkedes det at få den taget hel op. Tønden er nu bragt til konservering, ligesom yderligere undersøgelser forestår, såvel af indholdet som af selve tøndens. Når dette er afsluttet vil tøndens indgå i den nyebyhistoriske udstilling på Jægerbakken og undersøgelsens resultater vil naturligvis blive offentliggjort her i NoMus.

Uggeløsegård

I forbindelse med nedlægning af en større pumpeledning til et spildevandsanlæg syd for Uggeløse landsby i Allerød kommune, har Nordsjællandsk Folkemuseum undersøgt to lokaliteter i landsbyens sydlige udkant.

Den ene lokalitet var ganske interessant, idet der her fremkom rester af et senmiddelalderligt hus, der blev møntdateret til 1400-årene, den anden lokalitet rummede en gårdtomt fra 16 - 1700-årene.

Bygningen fra senmiddelalderen har haft en udstrækning på omkring 5,5 meter i bredden og haft en længde på mindst 12 meter. Bygningen har haft facade mod henholdsvis øst og vest. Da det kun var sydgavlen som lå inden for undersøgelsesområdet kendes den præcise længde af bygningen ikke.

Bygningen har haft funktion som beboelseshus, idet der både har været en kælder i den sydlige

del og en røgovn nogle meter nord herfor. Kælderen havde været kampestenssat og haft et gulv af store teglsten - såkaldte munkesten. Den del af bygningen som havde ligget nord for kælderen havde tilsyneladende været opbygget på stolpebærende syldsten, der var dog også spor af jordgravede stolper. Antagelig viser

dette, at der har været flere byggeperioder i huset. På et tidspunkt i 1400-årene er kælderen blevet fyldt til, og et ildsted øverst viser at bygningen stadig er blevet anvendt til beboelse.

Fundmaterialet ved undersøgelsen var ret begrænset, ud over nogle få mønter var der lidt poteskår og enkelte jerngenstande.

Byhistorisk udstilling 1998

af Flemming Beyer

Arbejdet med anden fase af den nye permanente udstilling om Hillerød bys historie foregår på fuld kraft. Den anden fase omfatter 1. sal af bygningen på Jægerbakken. Alle skillevægge og udstillingspodier er taget ned, hvorefter rummet har gennemgået en total istandsættelse. Der er opsat gipsplader på loft og skunkvægge som brandsikring, og el-installationerne er fornyet. Det forhøjede gulvniveau er nedlagt, således at rummet nu fremtræder med en stor gulvflade, og endelig er alt blevet nymalet.

Udstillingen på 1. sal vil belyse byens historie fra jernbanens anlæggelse frem til nutiden. I rummet opbygges et gadeforløb med "huse", der vil indeholde butikker, værksteder og beboelser. Udstillingsformen giver mulighed for at vise værksteder fra karakteristiske håndværk som skomager og maler. Med disse emner kan der fortælles om såvel de mere faste servicehåndværk som bygningshåndværkere i byen.

Industrialismens Hillerød var i mange år domineret af landbrugsmaskinefabrikken Nordsten, oprettet i 1877. Denne og andre landbrugsafhængige indu-

strier kan naturligvis også opleves i udstillingen.

Hillerøds rolle som oplandsby for en stor del af Nordsjælland var vigtigt for byens eksistens helt frem til 1960'erne. Et par butikker som en isenkræmmer, hvor bønder og borgere købte deres varer, samt legetøjsbutikken Onkel Anders vil fortælle denne historie for de besøgende.

Med jernbanens anlæggelse i 1864 blev Hillerød et vigtigt trafikknudepunkt, som senere er blevet yderligere forstærket ved oprettelse af nye jernbanelinier og et tætmasket vejnet. Banens betydning for byen belyses gennem det jernbanefunktionærhjem, som bliver en del af den nye udstilling.

Hillerøds voldsomme vækst i slutningen af 1800-årene og i begyndelsen af dette århundrede ses på den bymodel, som viser byen fra tiden omkring 1930.

Ved åbningen af sommersæsonen den 1. maj 1998 forventes udstillingen ikke færdig. Arbejdet med opsætningen fortsætter dog, således at de besøgende kan følge med i arbejdet.

Bymodellen bygges i vinteren 1998-99, og hele udstillingen vil stå klar i sommeren 1999.

Ny viden om den store jægerstenalderboplads i Salpetermosen

af Finn Erik Kramer

Når en arkæologisk udgravning er afsluttet, er der som regel hjemtaget et stort fundmateriale, som skal vaskes, registreres og konserveres.

Når dette er klaret, følger efterbearbejdningen, der som regel er langt mere tidskrævende end den egentlige udgravning.

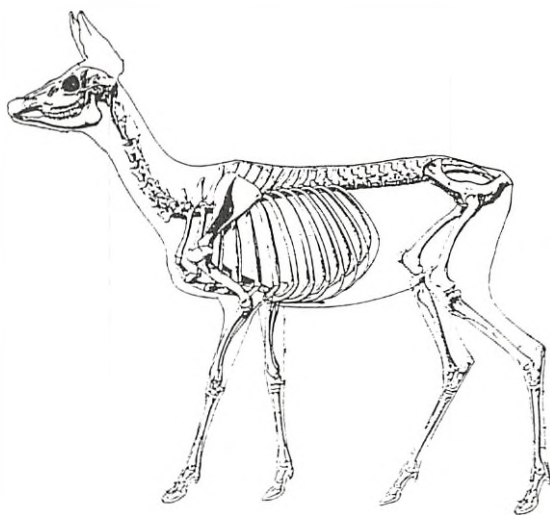
Noget af efterbearbejdningen klares af arkæologen, som stod for udgravningen, men ofte må dele af dette arbejde overlades til andre, som har specialiseret indsigt. Således er det naturvidenskabsfolk, som står for undersøgelser som pollen- og makrofossilanalyser af jordprøver, og andre er eksperter i metalanalyser eller menneskeknogler.

Den accelererende arkæologiske aktivitet har betydet, at også studerende på Københavns Universitet i stigende grad viser interesse for at kigge på udvalgte dele af museets samlinger i forbindelse med deres studier.

Således er en gruppe, som udfører studier i jernalderens jernudvinding, gået i gang med at studere museets samling af slagge og lignende, mens andre arbejder med fundene fra Gadegaard.

En gruppe studerende fra Zoologisk Museum har under vejledning af Kim Aaris-Sørensen

Osteologisk undersøgelse af mesolithisk boplads i Salpetermosen, Hillerød, primært baseret på analyse af kronhjorteknogler (*Cervus elaphus*).

Fagprojekt i c-modulet kvartærzoologi udarbejdet af:

Thea Brolund
Neel Bussenius
Jane Damm

1998

Vejleder: Kim Aaris-Sørensen

Forsiden af rapporten

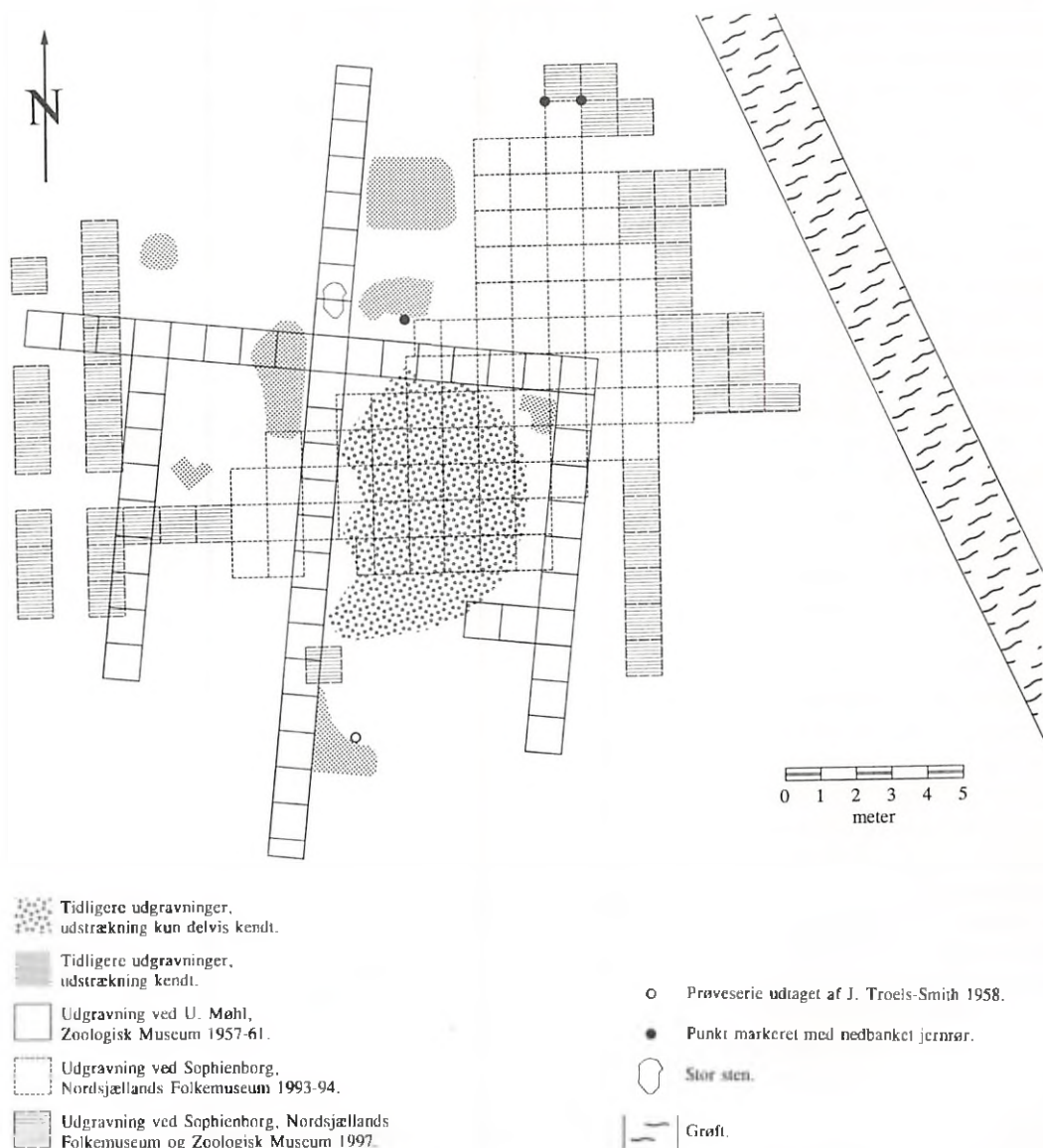
Salpetermosen, Hillerød

(sb. 01.03.01-03)

Plan over udgravningsaktiviteter udtegnet på grundlag af oplysninger i henholdssvis Sophienborg, Nordsjællandsk Folkemuseum og Zoologisk Museum samt opmålinger på lokaliteten i 1997.

Tegning: Knud Rosenlund.

Anden, reviderede udgave 1997.

rensen i 1997 analyseret et lille udsnit af kronhjorteknogle fra Salpetermose-bopladsen (se NoMus 1/90, 2/97, 4/97). Det er der kommet nogle interessante, nye resultater ud af.

Krondyr færdes det meste af året i kønsopdelte flokke med hjorte for sig og hinder, kalve og ungdyr for sig.

Hos hinderne er den ældste hind flokleder, og det er denne der afgør om og i hvilken retning en flugt er nødvendig.

Hinderne er drægtige i otte måneder. Kort før fødslen i maj/juni opsplittes flokken. Hver hind finder et uforstyrret sted, hvor kalven de første dage efter fødslen kan ligge i skjul. Ved fødslen af den nye kalv fordrives sidste års unge, som dog vender tilbage til flokken, når hinderne igen samles. Hinderne kan forblive i flokken hele livet, mens unge hjorte fordrives i 2 års alderen. Disse slutter sig så til en hjorteflok.

Undersøgelsen omfattede knogler fra 11 kvadratmeter udgravet af Ulrik Møhl i 1950'erne. Fra disse felter kom 3.049 knogler, hvor af 2.087, svarende til mindst 81 dyr, var fragmenter af kronhjort.

Ud fra et beregnet „mindste individ antal“ kan det yderligere beregnes, hvor mange knogler, der burde være repræsenteret, hvis alt var blevet bevaret.

På danske mesolitiske bopladser har der vist sig at være et meget stort svind - det såkaldte taphonomiske tab - og for kronhjorten på Salpetermosen er det opgjort til 86%. Det taphonomiske tab skyldes dels bevaringsforholdene, som rammer alle knoglerne, og dels den udvælgelse mennesket har foretaget.

I undersøgelsen skelnes mellem 1: Drabsted (hvor dyret slag-

tes); 2: Jagtstation (en sæsonudnyttet boplads for jagtgrupper); 3: Basislejr (fast boplads en del af eller hele året). På drabsstedet efterlades typisk dele af dyret uden megen næringsværdi; på jagtstationen har jagtgruppen spist, og her findes knoglerne fra de mindre næringsrige dele af dyret; I basislejren findes så knoglerne fra alle øvrige dele af dyret.

På baggrund af de statistiske analyser, når rapporten frem til, at Salpetermose-bopladsen må have været en jagtstation. Salpetermose-bopladsen har altså været en sæsonboplads benyttet af en gruppe jægere. Men på hvilken eller hvilke årstider var de der?

Ved analyse af tænder og knogler fra krondyr kan det ofte bestemmes ret præcist, hvor gammelt dyret var, da det døde, og da man ved, at dyret er født ca. 1. juni kan man også regne sig frem til, hvilken årstid jægeren dræbte det.

Analysen viser, at der er en stor overvægt af 1-7 dage gamle dyr samt dyr, som er omkring 22 måneder gamle. De nyfødte kalve har været lette at nedlægge, men svære at finde - uden hunde!

Knogler fra hunde er fundet på mange af jægerstenalderens bopladser, og her har vi altså et flot indicium på, hvordan man (bl.a.) har brugt hundene. At knogler fra de nyfødte kalve findes i så rigt mål på bopladsen kunne tyde på, at de alene er blevet jaget for det specielle skind, og at hele kadaveret er blevet efterladt. De mange knogler fra de ca. 22 måneder gamle dyr kan hænge sammen med, at de unge, uerfarne hjorte ved 2 års alderen uddrives af hindernes flok.

De nyfødte kalve og de ca. 2

år gamle dyr er nedlagt mellem april og juni. Dette synes altså at være tidspunktet, hvor jagtstationen er blevet udnyttet. En gennemgang af de øvrige arter på pladsen tyder dog på en længere sæsonudnyttelse. Ganske få af knoglerne på artslisten er fra fugle, som i dag kun besøger Danmark som vintergæster, ligesom nogle af standfuglene på artslisten udmærket kan være jaget om vinteren. Generelt ændrer det dog ikke ved, at bopladsen fortrinsvis har været udnyttet i perioden marts-juni.

Det er således spændende resultater, der er kommet ud af denne analyse af et lille udsnit af knoglematerialet.

Analysen tager dog ikke højde for, at bopladsen har været anvendt (mere eller mindre intensivt) i en næsten 3.000 år lang periode fra begyndelsen af Kongemosekulturen til slutningen af Ertebøllekulturen.

Vi kan således ikke, på baggrund af analysen, sige om de sporadiske vinterindikatorer stammer fra en bestemt fase af dette lange tidspand, eller om f.eks. krondyrjagten havde særlig stor betydning i bestemte perioder.

Disse og mange andre spørgsmål kan fremtidige analyser forhåbentlig besvare.

En halvdagstur til Nationalmuseet

Nationalmuseet viser for tiden særudstillingen *Kunst og magi - en rejse blandt eskimokulturens mesterværker*.

Søndag den 26. april viser Folkemuseets leder Finn Erik Kramer rundt i særudstillingen for Museumsforeningen medlemmer og andre interesserede. Finn Erik Kramer var som bekendt i seks år (1988 - 1993) leder af Sisimiut/Holsteinsborg Museum i Vestgrønland, hvor han også gennemførte flere store udgravninger med opsigtsvækkende fund fra de ældste grønlandske kulturer.

Vi mødes i Nationalmuseets forhal kl. 11.30. Fra 11.45 ser vi i Biografteatret filmen: *Tunit - det forsvundne folk* (om Dorsetkulturen, som er overleveret i den grønlandske sagnskat som tunit). Fra kl. 12.15 - 13.00 er der frokost. Medbragt frokost kan spises i cafeteriet. Kl. 13.00 starter rundvisningen. Den forventes at vare ca. 1 time afhængig af deltagernes spørgelyst.

Hvis man ønsker at deltage i rundvisningen bedes man venligst tilmelde sig hos Hanne Petersen på telefon 48 24 34 48.

HJC

Udflugt til Nivaagaard Teglværk

Forårsturen arrangeres som et samarbejde mellem Skævinge Lokalhistoriske Forening og Nordsjællandsk Folkemuseum lørdag den 16. maj 1998 til Nivaagaard Teglværk.

Nordsjælland var omkring århundredeskiftet et udpræget teglværksområde i lighed med Broager Land i Sønderjylland. De gode jordbundsforhold til tegl-

værksdrift og nærheden til København var nogle af de afgørende faktorer for oprettelsen af teglværker.

Et af de ældste værker er Nivaagaard i Nivaa, som tillige har danmarks ældste bevarede ringovn, opført i 1866. Ovnene, der var i drift indtil 1967, blev fredet i 1984 og et enestående industri-monument blev hermed sikret for eftertiden.

Gennem årene er teglværksanlægget blevet restaureret, det sidste skud på stammen er en genopført tørrelade, indviet i 1998.

Vores guide på turen bliver Anton Benkjer, der var ansat i 29 år på teglværket og har et indgående kendskab til værket og dets drift. Anton Benkjer har skrevet en interessant og levende bog om teglværket, så rundvisningen er lagt i de bedste hænder.

Turen foregår i egne biler, og vi mødes på Nivaagaard Teglværk, Teglværksvej 23 i Nivaa. Teglværksvej er en sidevej til Gl. Strandvej tæt ved Nivaa Å.

Rundvisningen finder sted den 16. maj 1998 og begynder kl. 14.00 præcis. Vi forventer at slutte på teglværket omkring kl. 15.00, hvorefter man eventuelt kan besøge Nivaagaards Malerisamling. Her er der mulighed for at nyde en kop eftermiddagskaffe, eller man kan medbringe egen kaffekurv, som forhåbentlig kan nydes i det dejlige forårsvejr på grønningen ved Nivaabugten.

Flemming Beyer

Frederiksborgskuet 1998

Frederiksborgskuet flyttede som bekendt sine aktiviteter til Sophienborg i 1997, hvor arrangementet fik en pæn succes. En ny tradition er nu skabt og i 1998 fore-

går børnedyrskuet igen på Sophienborg som et samarbejde mellem Landboungdommen, 4H i Frederiksborg Amt og Nordsjællandsk Folkemuseum.

Frederiksborgskuet finder sted lørdag den 23. og søndag 24. maj 1998. Igen i år vil medlemmer af Nordsjællandsk Museumsforening få 50 % rabat ved forevisning af NoMus ved indgangen til skuet. Husmandsstedet er naturligvis åbent med en række aktiviteter (se andetsteds i bladet).

På markerne ved Husmandsstedet vil der i samarbejde med forskellige foreninger og private blandt andet blive vist pløjning, harvning, tromling og såning med hestetrukne redskaber. Desuden vil Frederiksborg Hesteavlforening opsætte en udstilling om Frederiksborghesten og køre med hestene, ligesom der vil blive fortalt om hestens brug i landbruget i ældre tid.

På dyrskuepladsen kommer der også til at foregå kulsvidning - dvs. fremstilling af trækul - og demonstration af smedehåndværket.

Det endelige program foreligger endnu ikke, men forventes udgivet i begyndelsen af maj.

Flemming Beyer

Byvandring i Hillerød

I disse år er museet som bekendt ved at opsætte en helt ny byhistorisk udstilling om Hillerød (se side 8). Anden fase åbner her i 1998 og omfatter industri- og handelsbyen Hillerød. Første fase åbnede i 1997 og omfattede Hillerød historie frem til omkring 1870.

Meget af Hillerøds historiske udvikling ses stadig i det nuværende bybillede og er et vigtigt supplement til udstillingen på

museet. For at udbrede kendskabet til de kulturlevn der findes i byen arrangerer museet to byvandringar suppleret med omvisning i udstillingen på Jægerbakken. Der er planlagt to arrangementer i forsommeren som bliver gentaget til efteråret.

Alle ture begynder ved Slotskroen, Slotsgade 67 i Hillerød kl. 19.00 præcis og afsluttes i den byhistoriske udstilling på Jægerbakken. Forventet afslutning ca. kl. 21.00. Byvandringene ledes af museumsinspektør Flemming Beyer.

**Tirsdag den 9. juni 1998,
kl. 19.00:**

"Fra kongeby til markedsby – Hillerød 1560 - 1860"

Turen vil tage udgangspunkt i kongerne Frederik II og Christian IV's by og den opblomstring der finder sted frem til 1720'erne. Ligeledes vil den "gode tid" som markedsby fra anden halvdel af 1700-årene frem til jernbanens komme i 1864 blive belyst ved eksempler i byplan og bebyggelse. Menneskene i byens huse er ofte det mest interessante og beretninger om dem og deres dagligliv vil naturligvis også indgå i byvandringen.

**Tirsdag den 16. juni 1998,
kl. 19.00:**

"Industriby og oplandsby – Hillerød 1860 - 1960"

Byvandringen vil berette om de ændringer, der sker i byens dagligliv og erhvervsliv efter jernbanens anlæggelse i 1864, samt om den voldsomme bebyggelsesmæssige udvikling der finder sted i tiden herefter. Ud over industriens og handelens Hillerød ser vi på de første villakvarterer med nye boligformer, samt de mange institutioner der skyder op i byen.

Turene til efteråret behandler de samme emner og er bortset fra datoerne en gentagelse af forsommerens ture. Datoerne er følgende:

**Søndag den 6. september 1998,
kl. 10.30:**

"Fra kongeby til markedsby – Hillerød 1560 - 1860"

**Søndag den 13. september 1998,
kl. 10.30:**

"Industriby og oplandsby – Hillerød 1860 - 1960"

Flemming Beyer

Rettelse

Artiklen "Barndomsminder fra Hostrupsvej" i forrige nummer af NoMus indeholdt desværre en lille, men væsentlig trykfejl. I afsnittet "Efterskrift" oplyses, at bygningen Hostrupsvej 21 stod færdig i 1939. Det rigtige årstal er 1934. En opmærksom læser havde set grundigt på forsidebilledet og bemærket, at der ikke lå noget nabohus mod vest. Dette blev som nævnt i artiklen opført i 1936, og vi får hermed også en datering af forsidebilledet til mellem 1934 og 1936.

Et boom af aktiviteter på husmandsstedet i sommeren 1998

Sommeren igennem kan der opleves nye aktiviteter på Husmandsstedet. Du får lejlighed til at opleve de gamle håndværk og evt. selv afprøve din kunnen på området.

Lørdag d. 23. maj kl. 11.00 og søndag d. 24. maj åbner Husmandsstedet i forbindelse med Frederiksborgskuet.

Markedsdagen d. 1.-2. august bliver et festligt udbud af aktiviteter, hvor der kan handles ved boderne. Fra Husmandsstedets have sælges nyhøstede afgrøder.

Lørdag og søndag d. 22. og 23. august bages der brød i den gamle ovn. Der tændes op kl. 8.30, og du er velkommen til at være med.

Tag bare madkurven med og nyd den i det grønne. På markedsdagen kan der købes øl, vand, kaffe og the.

Vi håber på nogle hyggelige

dage og glæder os til at byde dig velkommen på Husmandsstedet.

Lørdag, d. 23.05.

Børnedyrskue.

Folkedans, kl. 14.30

Vævning, hele dagen

Løbbinding, hele dagen

Udstilling af landbrugsmaskiner hele dagen

Søndag d. 24.05.

Vævning, hele dagen

Løbbinding, hele dagen

Udstilling af landbrugsmaskiner hele dagen

Lørdag d. 27.06

Billedskæring, hele dagen

Vævning, hele dagen

Knipling, hele dagen

Løbbinding, hele dagen

Biavl, kl. 14.30

Træskærearbejde, hele dagen

Ponyridning, kl. 13-16

Sadelmager, hele dagen

Havevandring, kl. 13-14
Filting, hele dagen
Tekstilfarvning, hele dagen
Kartning, hele dagen
Spinding, hele dagen
Kurvfletning, hele dagen

Søndag d. 28.06.

Billedskæring, hele dagen
Vævning, hele dagen
Knipling, hele dagen
Løbbinding, hele dagen
Biavl, kl. 11.30-14.30
Træskærearbejde, hele dagen
Ponyridning, kl. 12-13.30 og 14-16
Sadelmager, hele dagen
Havevandring, kl. 13.30-14
og 15-16
Filting, hele dagen
Tekstilfarvning, hele dagen
Kartning, hele dagen
Spinding, hele dagen
Kurvfletning, hele dagen

Lørdag d. 11.07.

Løvsavsarbejde, hele dagen
Træskærearbejde, hele dagen
Knipling, hele dagen
Vævning, hele dagen
Billedskæring, hele dagen
Høstriver, hele dagen

Søndag d. 12.07.

Løvsavsarbejde, hele dagen
Træskærearbejde, hele dagen
Knipling, hele dagen
Vævning, hele dagen
Billedskæring, hele dagen
Høstriver, hele dagen

Lørdag d. 01.08.

MARKEDSDAG

Løvsavsarbejde, hele dagen
Vævning, hele dagen
Filting, hele dagen
Farvning, hele dagen
Kartning, hele dagen
Spinding, hele dagen
Knipling, hele dagen
Biavl, kl. 14.30
Høstriver, hele dagen
Løbbinding, hele dagen
Havevandring, kl. 13-14 og 15-16
Bødker, hele dagen
Billedskæring, hele dagen
Sadelmager, hele dagen

Træ- og lurendrejer, hele dagen
Knivmager, hele dagen
Dressurridning, Frederiksborgridning kl. 14-15

Søndag d. 02.08.

MARKEDSDAG

Løvsavsarbejde, hele dagen
Vævning, hele dagen
Filting, hele dagen
Farvning, hele dagen
Kartning, hele dagen
Spinding, hele dagen
Knipling, hele dagen
Biavl, kl. 14.30
Høstriver, hele dagen
Løbbinding, hele dagen
Havevandring, kl. 13-14 og 15-16
Bødker, hele dagen
Billedskæring, hele dagen
Sadelmager, hele dagen
Dressurridning, Frederiksborghesten kl. 14-15
Træ- og lurendrejer, hele dagen
Knivmager, hele dagen

Lørdag d. 22.08.

FARMERS DAY

Vævning, hele dagen
Høstriver, hele dagen
Løbbinding, hele dagen
Bagning, der tændes op i den gamle
ovn kl. ca. kl. 8.30. Brødet forventes
færdigbagt kl. 14.30.

Søndag d. 23.08.

FARMERS DAY

Vævning, hele dagen
Høstriver, hele dagen
Løbbinding, hele dagen
Bagning, der tændes op i den gamle
ovn kl. ca. kl. 8.30. Brødet forventes
færdigbagt kl. 14.30.
Ret til ændringer forbeholdes.

Hanne Pedersen

Nye medlemmer af bestyrelsen

Kim Aaris - Sørensen er født i Vejle i 1943. Han er lektor i kvartærzoologi ved Zoologisk Museum. Han har stor administrativ erfaring, idet han blandt andet har været leder af Osteologisk Afd. på Statens Historiska Museum i Stockholm, direktør for Zoologisk Museum og er medlem af Den naturvidenskabelige Referencegruppe under Statens Museumsnævn med særlig henblik på administrationen af lov om "Danekræ". Fra 1996 har han været medlem af bestyrelsen for Zoologisk Have i København. Museet har allerede i flere år kunnet trække på hans store viden i forbindelse med vore udgravninger, når zoologisk ekspertise har været påkrævet.

Birthe Skovholm Petersen er 43 år. Hun er ansat som arkivleder

på Lokalhistorisk Arkiv og Forening i Allerød Kommune. Hun er cand.mag i historie og idræt med speciale i kulsvidningens historie. Før hun blev ansat i Allerød Kommune, har hun arbejdet som vikar på skolerne i Hillerød, Helsingør Amtsgymnasium og været medarbejder på Helsingør Kommunes Lokalhistoriske Arkiv og Museer. Hun er medlem af bestyrelsen i Sammenslutningen af Lokalhistoriske Arkiver i Danmark, af bestyrelsen af Dansk historisk Fællesråd og endelig medlem af Frederiksborg Slots Sogns Menighedsråd. Museet har gennem Birthe et fortrinligt samarbejde med lokalhistorisk arkiv i Allerød. Hun bor i Hillerød på Pilevej.

Peter Langer er af byrådet blevet udnævnt til at være rådets repræsentant i museets bestyrelse.

Han er 45 år, gift og har to drenge på 12 og 15 år. Han er ansat som fuldmægtig i ATP-huset med henblik på specialstopgaver for Industriens Pension. Han er cand.mag. i historie, samfundsfag og geografi. I en årrække har han været adjunkt på Helsingør Handelsskole, hvor han blandt andet underviste i samtids-historie og samfundsføkonomi. Siden 1986 har han været ansat i ATP-huset, hvor han fra 1. febru-

ar 1998 har fået nye udfordringer. Peter Langer er ikke i byrådet, men er af dette blevet udpeget til at være medlem af museets bestyrelse. Han er medlem af skolebestyrelsen på Hillerødsholmskolen, næstformand i Hillerød Skakklub og medredaktør af klubbens blad "Bondefangeren". Desuden er han bestyrelsesmedlem i Hillerød SF og 2. suppleant for SF's byrådsgruppe. Han bor i Hillerød i Faurholm-vænget.

Grethe Post er 61 år. Hun er uddannet lærer og har undervist på Forældreskolen i Århus i et år, hvorefter hun blev hjemmegående for at passe sine tre piger. I 1973 flyttede familien til Hillerød. Her blev hun ansat på Trollesmin-deskolen og senere på Frederiksborg Byskole, hvor hun underviste i dansk, biologi, historie, geografi, formning og foto. I de sidste 4 år på Byskolen var hun leder af Centret for tosprogede Elever. Hun er nu gået på efterløn. Siden 1984 har hun haft tilknytning til Nordsjællandsk Folkemuseum, idet hun deltog i et to-årigt lærerhøjskolekursus på museet. I 1992 kom Grethe Post i den frivillige arbejdsgruppe, onsdagsgruppen, og i 1996 i redaktionen for Nomus. Hun er bosiddende i Hillerød på Anders Uhrskovsvej.

Folkemuseets bestyrelse og medarbejdere retter en stor tak til alle, som i det forgangne år og indtil nu har støttet museet:

For økonomisk støtte til byudstillingen takkes:

Carlsbergs Mindelegat for Brygger J.C. Jacobsen, Unidanmark-fonden, Novo Nordisk's Fond, Nykredits Fond, Industri- og Håndværkerforeningen i Hillerød, Fritids- og Kulturudvalget, Hillerød Kommune, Den Danske Banks Fond, Almindelig Brand, Jyske Bank og Lokalbanken

For støtte til udgravningerne i Sigerslevøster takkes:

Skævinge Kommune, Unidanmark-fonden, Nordtour, Lions Club i Skævinge samt borgerne i Skævinge kommune, som bidrog til indsamlingen gennemført af Lokalhistorisk Forening og Arkiv i Skævinge

For tilsagnet om vederlagsfrit at istandsætte publikumstoiletterne på Sophienborg takkes:

Malermester Ih Willumsen, Arkitektfirmaet Jørgen Petersen, Høvel Electric, Murerfirmaet NME A/S, Tømrermester Børge Nielsen og VVS-firmaet Henning Larsen

Endeligt vil vi gerne takke de mange firmaer, som velvilligt har levereret materialer og andet på favorable vilkår eller i mange tilfælde gratis.

En stor tak også til medarbejdere i frivilligrupperne og i NoMus' redaktion uden hvis indsats meget ikke ville være nået. Tak til de mange borgere, som har foræret genstande til museet og sidst men ikke mindst tak til de politikere og embedsmænd samt kolleger på andre museer, som i årets løb har bidraget til at gøre det til „alle tiders museum“.

Sommersæsonen begynder

Byhistorisk udstilling på Jægerbakken

åbner

fredag den 1. maj 1998 kl. 11.00

Herefter åben daglig 11–16, mandag lukket.

Sidste åbningsdag 31. oktober.

Husmandsstedet

åbner

lørdag den 23. maj 1998 kl. 11.00

Åbent lørdage og søndage 11–16. Også tirsdag – torsdag 11–16
ved henvendelse i Hovedbygningen. Sidste åbningsdag 18. oktober.

Se nærmere omtale på side 13

Unibank

